

АДАПТАЦІЯ АГРАРНОГО СЕРВІСУ ДО УМОВ ВІДКРИТОЇ ЕКОНОМІКИ

Досліджено існуючі проблеми, чинники та перспективні напрямки подальшого розвитку взаємодії аграрних підприємств з агросервісними формуваннями. Доведено, що така взаємодія, значною мірою визначає рівень інтенсифікації виробництва та насиченість ринку продовольством.

Постановка проблеми

На нинішньому етапі матеріально-технічна база сільськогосподарських підприємств представлена виробничими приміщеннями і спорудами різних строків забудови, експлуатації та зносу, машинами та обладнанням різних марок, строків служби і технічної готовності, різною продуктивною і робочою худобою та багаторічними насадженнями різних порід, сортів, періодів садіння, експлуатаційних характеристик та інше. Проте, у промислових, переробних та обслуговуючих галузях аграрно-промислового комплексу основні засоби потребують фізичного оновлення та якісної модернізації. Адже застарілі техніка і обладнання гальмують впровадження в аграрне виробництво сучасних інтенсивних технологій.

Однією з основних причин такого стану є лібералізація цін на матеріально-технічні ресурси, яка змінила в кінці 1980-х на початку 1990-х років вартісні параметри основних виробничих засобів, їх абсолютні і відносні розміри. Істотне підвищення цін на основні засоби для аграрних підприємств, поглиблення нееквівалентності обміну сільськогосподарської та промислової продукції, відсутність дієвої державної підтримки зумовили спад інвестиційної активності, подовження строків експлуатації основних засобів, підвищення ступеня їх зносу, зниження темпів науково-технічного прогресу. Подальший розвиток подовження строків експлуатації основних засобів, підвищення ступеня їх зносу, зниження темпів науково-технічного прогресу. Подальший розвиток агропромислового виробництва неодмінно має бути пов'язаний з його техніко-технологічним переозброєнням, тому існує проблема пошуку шляхів вирішення цього завдання.

Аналіз останніх досліджень

Дослідженню процесів функціонування підприємств агропромислового комплексу в ринкових умовах присвячена значна кількість публікацій, в яких останнім часом активно дискутують щодо інноваційної моделі розвитку галузі.

Це роботи таких відомих науковців, як П.І. Гайдуцького, П.Т. Саблука, М.Я. Дем'яненко, М.Ф. Кропивко, П.А. Лайко, М.Й. Малік та ін. Проблемам розвитку агротехнічного сервісу в сучасних умовах присвячені праці В. Камишанова [2], І. Новака [4, 5], Л. Семенечка [7], М. Сичова [8] тощо. Однак, недостатньо дослідженими залишаються питання адаптації організаційно-економічного механізму вітчизняного агротехсервісу до умов відкритої економіки, яка характеризується появою в аграрному секторі України нових видів техніки зарубіжного виробництва, специфічних вимог до її експлуатації та технічного обслуговування.

Завдання нашого дослідження полягає у визначенні подальших шляхів розвитку аграрного сервісу в умовах відкритої економіки, які значною мірою трансформуються із набуттям Україною членства у Світовій організації торгівлі.

Об'єктом досліджень є процес удосконалення організаційно-економічного механізму функціонування аграрного сервісу в АПК, що буде обумовлювати подальший розвиток надійного матеріально-технічного забезпечення аграрного виробництва.

Методика досліджень ґрунтується на основних положеннях економічної теорії, наукових працях вітчизняних вчених з проблем теорії і практики формування ринку аграрного сервісу, законодавчих та нормативних актах. У процесі дослідження використані такі методи наукового пізнання: абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення і формування висновків), статистико-економічний (аналіз сучасного стану формування ринку аграрного сервісу в сільському господарстві), розрахунково-конструктивний та експериментальний (розробка механізму удосконалення структури та економічних взаємовідносин між суб'єктами аграрного сервісу та підприємствами АПК) тощо.

Результати досліджень

Як показав досвід останніх двадцяти років, реформування сільського господарства в Україні, створені на базі колишніх колективних господарств аграрні підприємства сформували ринковий попит на послуги агросервісних підприємств. Значний вплив на ефективність функціонування агросервісу здійснює поглиблення рівня відкритості вітчизняної економіки, яке для аграрного сектора, передусім, проявляється у збільшенні обсягів імпорту сільськогосподарської техніки і технологій виробництва продукції із її застосуванням. Поява у господарствах нових видів техніки та обладнання вимагає від персоналу агросервісних підприємств постійного поглиблення знань і навичок, володіння раніше невідомими прийомами виконання робіт. Поглиблення ринкової спеціалізації, розширення функцій агросервісних підприємств зумовили виділення агросервісу як окремого елемента ринку.

За функціональною ознакою, агросервіс можна трактувати у «широкому» розумінні як сукупність галузей, що спеціалізуються на матеріально-технічному

забезпеченні аграрного виробництва. У структурі агросервісу можна виділити енергетичний блок (забезпечення пально-мастильними матеріалами, електроенергією), технічний блок (забезпечення різними видами техніки та її технічне обслуговування), технологічний блок (забезпечення мінеральними добривами, засобами захисту рослин, меліорація, мікробіологічна промисловість тощо), капітальне будівництво. Нині вказані галузі мають різний стан розвитку: значні економічні проблеми відчувають підприємства, що виробляють сільськогосподарську техніку, займаються капітальним будівництвом, меліорацією; скорочує обсяги виробництва вітчизняна мікробіологічна промисловість. У кращому економічному стані знаходяться ті підприємства, що спеціалізуються на постачанні пально-мастильних матеріалів, виробництві та продажу мінеральних добрив і засобів захисту рослин.

Нееквівалентний обмін сільськогосподарської і промислової продукції призвів до значного зростання ступеня морального і фізичного зношення основних засобів, передусім, сільськогосподарської техніки і обладнання. У багатьох сільськогосподарських підприємствах рівень зносу будівель і споруд становить понад 60 %, машин та обладнання – близько 70 %. В результаті, витрати на ремонт і технічне обслуговування становлять близько 70 % від суми коштів, необхідних для придбання нової техніки, до 40 % машин простоюють з технічних причин [9]. Як наслідок, рівень забезпечення більшості сільськогосподарських підприємств матеріально-технічними засобами не перевищує 50 % від нормативної технологічної потреби.

Враховуючи існуючий стан розвитку агросервісних підприємств, найбільшій увазі дослідників потребує технічний блок агросервісу, який являє собою систему інженерно-технічних послуг із матеріально-технічного забезпечення та обслуговування аграрного виробництва, що сприяють функціонуванню галузей сільського господарства. Аграрний технічний сервіс включає виробництво матеріально-технічних засобів для забезпечення ними сільськогосподарських товаровиробників та підтримку їх в робочому стані в процесі використання, технічне забезпечення виконання сільсько-господарських робіт в оптимальні строки. Стратегічною метою його функціонування є сприяння отриманню сільськогосподарської продукції з мінімальними затратами праці й коштів на її виробництво.

На початку 1990-х років в аграрному виробництві працювало 455 тис. тракторів, і щорічно їх парк збільшувався на 50 тис. одиниць [6, с. 34]. Нині на селі їх залишилося менше 200 тис. одиниць, з яких значна кількість повністю вичерпали свій ресурс. Аналогічну картину ми спостерігаємо і з комбайнами (табл. 1).

Таблиця 1. Наявність основних видів техніки у сільськогосподарських підприємствах України, тис. од. (станом на 1 січня кожного року)

Найменування техніки	Рік				2009 р. до 2001 р., %	Технологічна потреба, од.	Рівень задоволення технологічної потреби у 2009 р., %
	2001	2005	2007	2009			
Трактори	318,9	233,9	196,1	172,3	54,0	400,0	43,1
Комбайни:							
зернозбиральні	65,2	50,0	47,2	45,8	70,2	75,0	61,1
кормозбиральні	24,9	16,5	14,6	13,9	55,8	17,0	81,8
кукурудзозбиральні	7,9	5,2	4,8	4,2	53,2	9,5	44,2
бурякозбиральні	13,0	9,3	7,7	7,4	56,9	8,7	85,1

Джерело: [8].

За результатами аналізу видно, що основними машинами сільське господарство забезпечене, в залежності від видів, від 43 % до 85 %. Наявна кількість тракторів і комбайнів не відповідає технологічній потребі, а структура парку – нинішнім розмірам господарств. Зокрема, потреба в тракторах задовольняється лише на 43,1 %, а в зернозбиральних комбайнах – на 61,1 %. Існуючий технічний потенціал сільського господарства не відповідає сучасним світовим вимогам ведення аграрного виробництва.

В табл. 2 розглянемо динаміку обсягів придбання сільсько-господарської техніки аграрними підприємствами.

Таблиця 2. Обсяги придбання сільськогосподарської техніки підприємствами АПК

Роки	Всього		З частковою компенсацією		Відношення 2 до 1, %
	од.	млн. грн (1)	од.	млн. грн. (2)	
2004 р.	6547	527	853	85	16,1
2005 р.	12036	1423	783	146	10,3
2006 р.	14285	2318	1852	503	21,7
2007 р.	15054	2573	626	106	4,1
2008 р.	23296	7713	3039	416	5,4
2009 р.	26806	10287	3443	471	4,5
Всього	98024	24841	10596	1727	6,9

Джерело: [8].

Дані табл. 2 свідчать, що подальше застосування програми здешевлення вартості техніки як дієвого інструмента підвищення купівельної спроможності сільськогосподарських товаровиробників потребує проведення її удосконалення у напрямі збільшення обсягів та реальності джерел фінансування. Це дасть змогу забезпечити технічне переоснащення аграрних підприємств у відповідності з їх технологічною потребою в основній сільськогосподарській техніці для

виробництва прогнозованих обсягів продукції за прогресивними технологіями (табл. 3).

Таблиця 3. Технічне переоснащення сільськогосподарських підприємств України у 2009 р., од.

Тип машин	Технологічна потреба	Необхідна щорічна поставка (1)	Придбано, всього	Придбано з частковою компенсацією (2)	Відношення 2 до 1, %
Трактори	400 000	40 000	9 638	903	2,3
Комбайни:					
зернозбиральні	75 000	7 500	1 758	147	1,9
кормозбиральні	17 000	1 700	362	29	1,7
кукурудзозбиральні	9 500	950	339	24	2,5
бурякозбиральні	8 700	870	187	13	1,5
Інша техніка	1002130	100213	11 012	1 923	1,9
Разом	1512330	151233	23 296	3 039	2,0

Джерело: [8].

Низький рівень забезпеченості матеріально-технічними ресурсами та неповне використання природного і виробничого потенціалів у сільському господарстві зумовлені також існуючими недоліками структури господарського комплексу країни, причинами соціально-економічного характеру. В Україні повільно розвивається машинобудування для потреб аграрної сфери та будівельної індустрії на селі. Так, у 2009 р., у порівнянні з 2008 р., виробництво тракторів для сільського та лісового господарств скоротилося на 77,2 % (до 1443 шт.), виробництво сіялок скоротилося на 79,5 % (до 1582 шт.), виробництво борін дискових зменшилося на 83,2 % – до 926 шт. на рік [1].

Вирішення проблем у сфері матеріально-технічного забезпечення і технічного обслуговування сільськогосподарського виробництва вимагає комплексного підходу. Передусім, необхідно вирішити питання кількісного забезпечення аграрних підприємств технікою, оскільки її нестача робить неможливим впровадження інтенсивних технологій виробництва продукції сільського господарства. Для вирішення вказаної проблеми доцільно поєднувати придбання імпоротної техніки з освоєнням її виробництва на вітчизняних заводах, у т. ч. шляхом створення спільних підприємств з іноземними інвестиціями.

Розвитку вимагають і форми використання та обслуговування техніки, особливо придбаної за кордоном. Передусім, йдеться про розширення мережі спеціалізованих підприємств, таких, як машинно-технологічні станції (МТС). За даними дослідників, кількість таких підприємств в Україні за період 1990–2009 рр. зменшилася у 4 рази (з 1127 од. до 288 од.) [2]. Активну участь у створенні і відновленні спеціалізованих агросервісних підприємств має брати держава, оскільки аграрний сектор є стратегічною галуззю для нашої країни.

Участь держави у технічному переоснащенні сільськогосподарських підприємств може проявлятися також у формі надання виробникам сільськогосподарської техніки чи її покупцям пільгових кредитів, податкових пільг або інших преференцій. Ще одним перспективним напрямком збільшення доступності техніки для аграрних підприємств є її придбання на умовах фінансового лізингу. В умовах дорогих кредитних ресурсів, лізинг у найкоротші терміни дає можливість вирішити проблему переоснащення сільськогосподарських господарств.

Висновки

Диспропорції у забезпеченні сільського господарства матеріальними і технічними засобами виникли через те, що не були враховані зміни, які відбулися в системі матеріально-технічного постачання аграрного виробництва, розвиток багатокладності в сільському господарстві, рівні та напрями спеціалізації, розміри і форми виробництва, особливості розвитку ринкових відносин.

Враховуючи такий стан матеріально-технічного забезпечення аграрного виробництва, схема його реформування повинна передбачати збереження цілісної інфраструктури інженерно-технічного і технологічного обслуговування через сприяння створенню мережі нових підприємств агросервісу, які займуть нішу РТП, райагропостачів, інших посередників. Особливістю є те, що ці підприємства повинні взяти на себе дещо нетрадиційні функції з координації різних форм матеріально-технічного забезпечення, включаючи дорадницькі функції.

Подальші дослідження в межах даної проблематики мають бути спрямовані на пошук ефективних форм залучення іноземних інвестицій у сферу вітчизняного агросервісу, створення постійно діючої системи підвищення кваліфікації фахівців, наближення вітчизняної системи матеріально-технічного забезпечення і технічного обслуговування аграрного виробництва до світових стандартів.

Література

-
1. Довідка УНІАН України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://agroua.net/statistics/statnews_t24_32874.html.
 2. Камишанов В.В. Розвиток агротехнічного сервісу в умовах ринку / В.В. Камишанов, Т.В. Федуняк // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/portal/chem-biol/nvnu/2010-146/10kvv.pdf>.
 3. Копитко В. І. Напрямки формування ринку науково-технічної продукції в агропромисловому комплексі / В.І. Копитко // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2007. – С. 149–156.
 4. Новак І.М. Управління інноваційними процесами в системі агросервісу / І.М. Новак // Регіональні суспільні системи: ресурси і механізм ефективного управління. – 2006. – № 2 (58). – С. 686–694.
 5. Новак І.М. Формування ефективних взаємовідносин аграрних

підприємств із сервісними формуваннями / І.М. Новак // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 4 (83). – С. 83–87.

6. Регіональний АПК: опорний конспект / [укладач проф. В.В. Волкогон]. – Чернівці: ЧДІЕіУ, 2001. – 43 с.

7. Семенечко Л. В. Адаптація аграрного техніко-технологічного сервісу до ринкових умов (на прикладі Волинської області): автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.07.02 «економіка сільського господарства і АПК» / Л.В.Семенечко. – Тернопіль, 2005. – 20 с.

8. Сичова М.О. Оновлення матеріально-технічної бази сільсько-господарських підприємств України / М.О. Сичова, Н.О. Шевченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2010/Economics/63667.doc.htm.

9. Форми матеріально-технічного забезпечення АПК в умовах ринку: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://agroua.net/economics/documents/category-121/doc-156/>.

10. Школьний О.О. Конкурентне середовище в аграрному підприємстві / О.О. Школьний // Вісник Львівського державного аграрного університету. Серія «Економіка АПК». – 2005. – С. 90-96.
